

Розділ 3. Проблеми залучення іноземних інвестицій в Україну після кризи 2008-2009 рр.

Сучасний період економічного розвитку України засвідчує різке скорочення державного бюджетного фінансування інвестиційного процесу. Масштаби міжнародного економічного співробітництва та розміри іноземних інвестицій залишаються недостатніми і не відповідають потребам економіки України. Внаслідок таких тенденцій, відновлюється попередня експортоорієнтована модель економічного зростання, знижуються позиції України в суверенних кредитних рейтингах, звужується доступ вітчизняних компаній до кредитних боргових ресурсів, погіршується інвестиційний клімат держави.

Провідну роль у економічному розвитку України повинно відігравати інвестування реального сектору економіки з широким практичним застосуванням механізмів державно-приватного партнерства. Для досягнення цієї мети необхідно підвищити рівень забезпечення інтересів приватних інвесторів і держави в реалізації інвестиційних проектів, а також розробити механізм компенсації у випадку дострокового припинення договору з ініціативи держави.

Інвестиційний потенціал України характеризується високою неоднорідністю, тому інвестиційну політику необхідно проводити виходячи з можливостей і потреб розвитку кожного регіону. Так, у Західному регіоні ефективними можуть бути виробництва з використанням місцевих природних ресурсів (сірки, калійної та кухонної солі, вугілля, нафти і газу), а також розвиток мережі оздоровчих курортно-туристичних комплексів. У Донецько-Придніпровському регіоні потрібні реконструкція й технічне переобладнання шахт, металургійних і хімічних виробництв на базі безвідходних, маловідходних та екологічно чистих технологій; потужного імпульсу вимагає розвиток малоенергомістких виробництв середнього та точного машино-, автомобіле- та літакобудування. У Південному регіоні найбільш вигідними є реконструкція та технічне переоснащення портового господарства, розвиток виробництва обладнання для харчової та консервної промисловості. На територіях, забруднених унаслідок аварії ЧАЕС, поряд із запровадженням унікальних наукових досліджень, необхідно

використати найновітніші технології та здійснювати комплекс заходів з їх екологічного, економічного та соціального впровадження [8, 50].

Слід зазначити, що структура за формами залучення іноземного капіталу за період 2002-2012 років значно змінилася. Так, у 2001-2004 рр. внески у вигляді рухомого і нерухомого майна займали від 28 до 36 %. На сьогодні в структурі акціонерного капіталу нерезидентів домінують вкладення в грошових внесках.

Характеризуючи сучасний стан інвестицій в Україні, слід зазначити, що за даними Держкомстату в січні – вересні 2012 року в вітчизняну економіку іноземними інвесторами було вкладено 4,3 млрд.дол.США прямих іноземних інвестицій, що становить 91,07 % до відповідного періоду 2011 року.

Рис. 3.1. Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну [13]

Обсяг унесених з початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) на 1 жовтня 2012 р. становив 52673,8 млн.дол. США, що на 5,2 % більше обсягів інвестицій на початок 2012р., та в розрахунку на одну особу населення складає 1157,0 дол. США.

Інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. На підприємствах промисловості зосереджено 32,0 % загального обсягу прямих інвестицій в Україну, у фінансових установах – 29,8%.

На підприємствах промисловості зосереджено 16866,0 млн.дол.США (32,0%), у т.ч. переробної – 13935,8 млн.дол.США, з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води – 1506,6 млн.дол.США, добувної – 1423,5 млн.дол.США. Серед галузей переробної промисловості у підприємства металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів унесено 6136,6 млн.дол.США прямих інвестицій, виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 2995,3 млн.дол.США, хімічної та нафтохімічної промисловості – 1320,6 млн.дол.США, машинобудування – 1155,5 млн.дол.США, виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції – 1012,7 млн.дол.США.

Рис. 3.2. Розподіл прямих іноземних інвестицій в Україну за основними видами економічної діяльності [13]

У фінансових установах акумульовано 15701,8 млн.дол.США (29,8% загального обсягу) прямих інвестицій, в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям, – 8522,6 млн.дол. (16,2%), у підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових

виробів та предметів особистого вжитку – 5502,9 млн.дол. (10,4%). У фінансових установах акумульовано 16337,9 млн.дол.США(31,2% загального обсягу) прямих інвестицій. В організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям, – 8384,8 млн.дол.США (16,0%), у підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 5469,5 млн.дол.США (10,4%).

До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає 82 % загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 15075,5 млн.дол.США, Німеччина – 7432,7 млн.дол.США, Нідерланди – 5040,8 млн.дол.США, Російська Федерація – 3706,1 млн.дол.США, Австрія – 3300,7 млн.дол.США, Велика Британія – 2396,0 млн.дол.США, Віргінські Острови (Брит.) – 1805,7 млн.дол.США, Франція – 1796,8 млн.дол.США, Швеція – 1578,6 млн.дол.США та Швейцарія – 1085,1 млн.дол.США.

Рис. 3.3. Розподіл прямих іноземних інвестицій в Україну за основними країнами-інвесторами [13]

Незадовільна диверсифікація джерел залучення прямих іноземних інвестицій в Україну по країнах-інвесторах може бути ризиком залежності економіки України від політики кількох країн – основних інвесторів.

Спостерігається непропорційний розподіл обсягів залучення інвестицій у регіони України (див. рис. 4).

До восьми регіонів: Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Київської, Львівської, Одеської, Запорізької областей, Автономної Республіки Крим та до м. Київ надходить найбільше всього інвестицій – 87,7 % всіх залучених прямих іноземних інвестицій. Це саме ті регіони, які на сьогодні вже є економічно розвинутими та найбільш привабливими для іноземних інвесторів. Таке спрямування прямих іноземних інвестицій та інвестицій в основний капітал в регіональному розрізі не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку регіонів та посилює подальше збільшення розриву у їх розвитку.

Слід зазначити, що структура за формами залучення іноземного капіталу за період 2002-2012 років значно змінилася. Так, у 2001-2004 рр. внески у вигляді рухомого і нерухомого майна займали від 28 до 36 відсотків. На сьогодні в структурі акціонерного капіталу нерезидентів домінують вкладення в грошових внесках.

Обсяги залучення капітальних інвестицій підприємств України у січні - вересні 2012 року складають 177,5 млрд. грн., що становить 117 відсотків до відповідного періоду 2011 року.

Рис. 3.4. Розподіл залучених прямих іноземних інвестицій за основними регіонами-реципієнтами інвестицій в Україні [13]

Приросту капітальних інвестицій у січні - вересні 2012 року досягнуто в 19 регіонах. Найбільш активно у січні - вересні 2012 року освоювались капіталовкладення в Кіровоградській області (168,7 % у порівнянні з відповідним періодом попереднього року), Одеській (157,1 %), Полтавській (149,0 %), Донецькій (136,4 %), Київській (136,3 %), Тернопільській (135,7 %), Харківській (134,3 %), Рівненській (133,6 %), Луганській (129,4 %), Волинській (128,2 %). Найбільший спад інвестиційної активності відбувався у Хмельницькій області (82,0 %)

Рис. 3.5. Динаміка капітальних інвестицій в Україні [13]

Аналіз динаміки освоєних капітальних інвестицій свідчить про спад темпів їх зростання.

Провідними сферами за обсягами залучення капітальних інвестицій залишаються: промисловість – 60,5 млрд. грн., будівництво – 24,4 млрд. грн., операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 22,8 млрд. грн., діяльність транспорту і зв'язку – 24,6 млрд. грн., торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 17,6 млрд. грн.

Рис. 3.6. Розподіл освоєних капітальних інвестицій в деяких сферах економічної діяльності у 2012 р. [13]

Так, за січень-вересень 2012 року порівняно з відповідним періодом 2011 року обсяги капітальних інвестицій у промисловість зросли на 7,1 %. Це, насамперед, зумовлено збільшенням (на 24,5 %) інвестицій у розвиток добувної промисловості та (на 4,5 %) в підприємства з виробництва і розподілення електроенергії, газу та води, частка яких становила 11,1 та 8,2 % від усіх капіталовкладень у промисловість відповідно. Інвестиції у розвиток переробної промисловості зменшились на 2,1 %.

У січні – вересні 2012 року збільшилися обсяги капіталовкладень на розвиток будівництва – на 47,4 % порівняно з відповідним періодом 2011 року (13,8 % від їхнього загального обсягу); у діяльність готелів та ресторанів – 21,0 % (0,8 %); в охорону здоров'я та надання соціальної допомоги – на 24,5 % (0,8 %); у торгівлю; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – на 32,1 % (9,8 %); у діяльність транспорту і зв'язку – на 28,4 % (13,9 %); у

сільське господарство, мисливство та лісове господарство – на 8,3 % (5,9 %); у фінансову діяльність – на 37,5 % (2,4 %).

У січні – вересні 2012 року зменшення капітальних інвестицій порівняно з відповідним періодом 2011 року спостерігалось в освіту – на 13,4 % (0,5 % до загального обсягу капітальних інвестицій); у надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту – на 26,8 % (1,6 % до загального обсягу капітальних інвестицій).

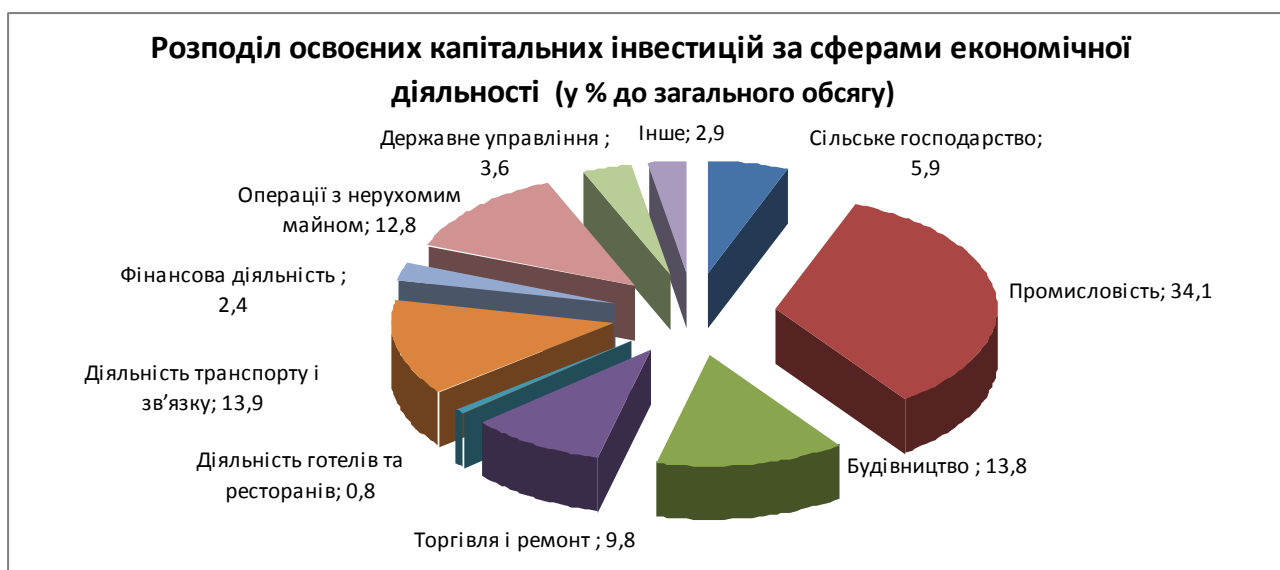

Рис. 3.7. Розподіл освоєних капітальних інвестицій за сферами економічної діяльності у 2012 р. [13]

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств і організацій, за рахунок яких у січні-вересні 2012 року освоєно 61,2 % капіталовкладень. Частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах капіталовкладень становила 17,5 %.

За рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 4,5 % та 1,9 % капітальних інвестицій. Частка коштів населення на індивідуальне житлове будівництво становила 15,7 % усіх капіталовкладень.

Така структура джерел фінансування капітальних інвестицій, зокрема домінування в ній внесків за рахунок власних коштів підприємств, ставить в

залежність розвиток підприємств та їх інвестиційну активність від їх прибутковості.

Отже, Україна залишається привабливою для інвестицій, водночас вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство і порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголос в Україні.

За підсумками рейтингу Світового банку “Ведення бізнесу 2013” (Doing Business 2013) Україна не тільки покращила свої позиції на 15 пунктів (до 137 місця із 185 країн), а і увійшла до списку із 23 країн світу-найбільших реформаторів умов ведення бізнесу у 2011-2012 роках, які оцінює даний рейтинг.

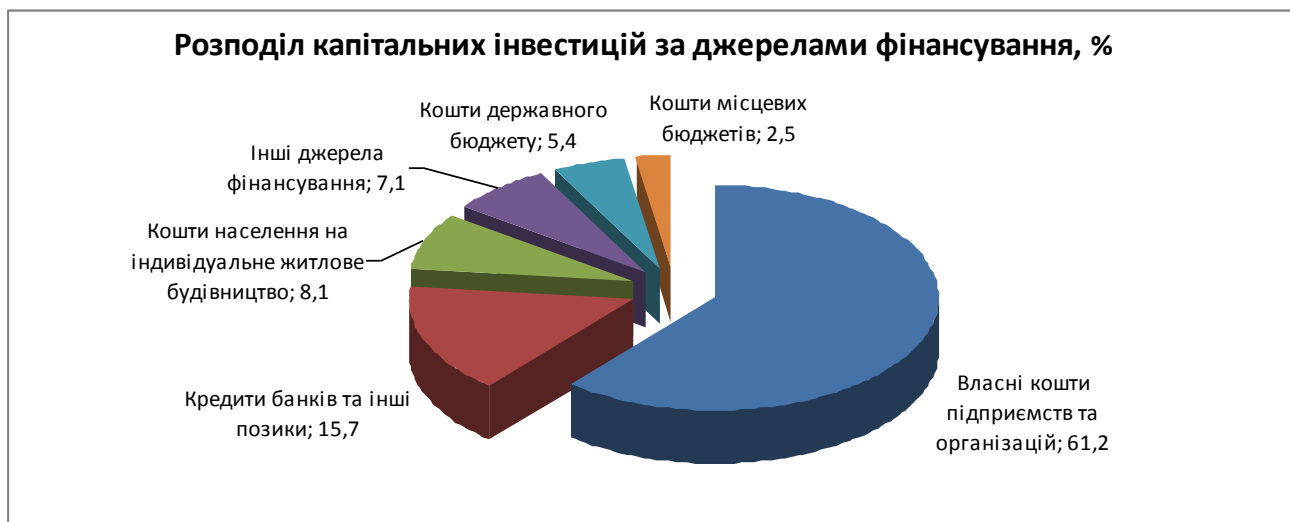

Рис. 8. Розподіл капітальних інвестицій за джерелами фінансування у 2012 році [13]

Україна також увійшла до списку країн-лідерів зростання у рейтингу серед країн СНД на ряду із Вірменією (+18 позицій до 32 місця), і на 9 позицій скоротила своє відставання від Росії, яка зайняла 112 місце у рейтингу Doing Business 2013.

Таблиця 3.1

Динаміка індексів розвитку вітчизняної економіки у світовому рейтингу Doing Business 2013 [13]

Назва складових (субіндексів) індексу "Умови ведення бізнесу 2013"	2012	2013	Зміна 2013 до 2012	Тенденція	
				↑	↓
Започаткування бізнесу	116	50	66	↑	
Реєстрація власності	168	149	19	↑	
Сплата податків	183	165	18	↑	
Підключення до мережі електропостачання	170	166	4	↑	
Виконання зобов'язань по контракту	44	42	2	↑	
Банкрутство	158	157	1	↑	
Отримання кредитів	23	23	0	=	
Дозвільна система у будівництві	182	183	-1		↓
Зовнішня торгівля	144	145	-1		↓
Захист прав інвесторів	114	117	-3		↓

Важливим аспектом надходження інвестицій в Україну, як і будь-яку іншу країну є покращення загальносвітових рейтингів (індексів), що спрямовані на порівняльну оцінку розвитку та конкурентоспроможності країни. Так, за підсумками рейтингу Світового банку "Ведення бізнесу 2013" (Doing Business 2013) Україна не тільки покращила свої позиції на 15 пунктів (до 137 місця із 185 країн), а і увійшла до списку із 23 країн світу-найбільших реформаторів умов ведення бізнесу у 2011-2012 роках, які оцінює даний рейтинг.

Значне покращення позицій України за субіндексом "Започаткування бізнесу" (на 66 позицій) відбулося, у першу чергу, завдяки прийняттю Закону України від 21.04.2011 № 3263-VI "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва".

У рейтингу Doing Business 2013 за субіндексом "Сплата податків" Україна не лише покращила свої позиції на 18 місць, а й потрапила до десятки країн-найбільших реформаторів даної сфери діяльності за останні 7 років - 6 місце. Так, за даний період Україна наблизилась до оптимального значення на 31 в.п. (з 16% до 47% від оптимального значення).

Особливо велика увага з боку держави приділяється перспективності інвестування аграрного виробництва. Унікальний потенціал України в цій галузі поки здебільшого залишається не реалізованим. Тому, особливо в контексті світової продовольчої кризи і зростання цін на сільгосппродукцію, інвестиції в

агропромисловий комплекс мають величезні перспективи. Цьому ж сприятиме впровадження в Україні повноцінного ринку землі.

Також, важливою сферою для інвестицій в Україні має бути подальша розбудова транспортної інфраструктури. Вітчизняне господарство потребує як міжнародних транспортних коридорів, так і локальних комунікацій. Виведення на належний рівень міжміських перевезень, розвиток міжрегіональної авіації, відродження річкового транспорту - ось неповний перелік напрямків, які потребують інвестицій [12].

З цією метою Кабінет Міністрів України розпочав роботу з підготовки та реалізації серії інвестиційних проектів у промисловості, паливно-енергетичному комплексі та транспортній сфері. Так, в Україні була затверджена Державна цільова економічна програма розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 роки, метою якої є створення умов для активізації інвестиційної діяльності, спрямованої на модернізацію реального сектору економіки та забезпечення сталого економічного розвитку.

Програма передбачає проведення активної державної політики із стимулювання розвитку інвестиційної діяльності в Україні з чітким обґрунтуванням цілей та визначенням комплексу заходів щодо розвитку системи державних інвестицій, підвищення ефективності та посилення прозорості функціонування механізмів державно-приватного партнерства та стимулювання залучення приватних інвестицій у реальний сектор економіки з урахуванням кращого світового досвіду в інвестиційній сфері. У разі активної державної інвестиційної політики держава широко застосовує всі види методів впливу і, на загал, сама стає інвестором.

Проведення такої політики відповідає завданням поставленим у Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада», схваленої 2 червня 2010 року на засіданні Комітету з економічних реформ та сучасним тенденціям інвестиційної політики розвинутих країн у посткризовий період і дасть змогу поліпшити інвестиційний клімат та активізувати інвестиційну діяльність,

забезпечити підтримку базових галузей економіки, розвиток імпортозамінного виробництва та диверсифікацію зовнішніх ринків збуту, сприяє капіталізації заощаджень та їх трансформації в інвестиції, розширює доступ суб'єктів господарювання до інвестиційних ресурсів, створює умови для переходу на інвестиційно-інноваційну модель розвитку та підвищення конкурентоспроможності економіки [11].

Для покращення інвестиційного клімату України необхідно:

1) створити умови для переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки, стимулювати залучення приватних інвестицій, удосконалити законодавства, що регулює інвестиційну діяльність, зняти перешкод в інвестуванні;

2) відновити систему державного інвестування, розпочати реалізацію національних проєктів;

3) перетворити фондовий ринок у ефективний механізм акумуляції заощаджень суб'єктів ринку та їх спрямування відповідно до інвестиційних потреб економіки, збільшити на фінансових ринках „довгі” ресурси завдяки підвищенню рівня заощаджень населення та впливу на нарощування недержавних пенсійних фондів;

4) налагодити функціонування системи механізмів державно-приватного партнерства, створення умов для передачі об'єктів права комунальної власності в концесію;

5) покращити інвестиційний клімат на основі гармонізації інвестиційної, податкової, кредитної та митної політики, вдосконалення регуляторної системи та спрощення отримання дозволів та ліцензій, зокрема на будівництві, скорочення адміністративних процедур, взаємоузгодження податкового і бухгалтерського обліку вітчизняних суб'єктів інвестиційної діяльності та іноземних інвесторів, усунення технічних та торговельних бар'єрів, спрощення процедури державної реєстрації та добровільного припинення підприємницької діяльності, тощо.

Отже, за більшістю показників інвестиційного розвитку Україна має бути однією з провідних країн вкладання прямих і портфельних іноземних інвестицій.

Цьому сприяють її великий внутрішній ринок, порівняно кваліфікована й водночас дешева робоча сила, суттєвий науково-технічний потенціал, великі природні ресурси та наявність інфраструктури, хоча й не надто розвиненої.

Література до 2 розділу

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія / І. О. Барановський – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
2. Бланк, И.А. Инвестиционный менеджмент [Текст] / И.А. Бланк. – К.: Ельга, 2006. – 552 с.
3. Денисенко М.П. Інвестиційне партнерство та його роль у прискоренні розвитку економіки / М. П. Денисенко // Проблеми науки. – 2003. – № 1. – С.15-23.
4. Міжнародна інвестиційна діяльність: Підручник / Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Губський, О.М. Мозговий та ін.; За ред. Д.Г.Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2003. – 387с.
5. Мунтян В.І. Економічна безпека України / В. І. Мунтян. – К.: Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.
6. Сундук А. Банківське кредитування як чинник гарантування інвестиційної безпеки регіонів України / А. Сундук, Я. Юрін // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 1. – С. 24-26.
7. Інвестування: Навч. посіб. / В.М. Гриньова, В.О. Коюда, Т.І. Лепейко, О.П. Коюда; За заг. ред. Гриньової. – 2-ге вид., доопр. і доп. – Х.: Инжек, 2005. – 664 с.
8. Фролова Г.І. проблеми формування інвестиційного потенціалу України // Г. І. Фролова /Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – 2(10). – С. 47-52.
9. <http://www.stockmarket.gov.ua>.
10. www.pravda.com.ua
11. Державна цільова економічна програма розвитку інвестиційної діяльності на 2011-2015 роки. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.afp.org.ua/ua/laws/strategiyi/derzhavna-czilova-ekonomichna-programa-rozvitku-investicijnoyi-diyalnosti-na-2011-2015-roki.html>

12. Щодо тенденцій розвитку економіки України у 2013-2014 роках". Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/639/>.
13. Інвестиційний клімат України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.me.gov.ua/.../invest_klimat%2004_12.
14. Івашко О. А. Фінансові домінанти інвестиційної безпеки держави / О. А. Івашко, Л. Г. Ліпич // Моделювання регіональної економіки. Збірник наукових праць Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. – 2011. - № 2 (18). – С.165-173.
15. Івашко О. А. Проблеми функціонування фінансового ринку та інвестиційна безпека України // О. А. Івашко, М. І. Карлін // Банківська справа. - № 3. - 2012. – С.54-65.
16. Рівень інвестицій у Волинську область у 2011 році був нижчим, ніж у добу фінансової кризи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://p-p.com.ua/articles/24741/>.
17. Головне управління статистики у Волинській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>.
18. Стратегія економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004-2015 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua/node/29409>.
19. Офіційний сайт Луцької міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lutsk.ua/sites/default/files/moree_04.pdf.
20. Програма економічного і соціального розвитку Волинської області на 2013 рік – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.voladm.gov.ua/index.php>.